

JEZUITÉ

Tovaryšstvo Ježíšovo = Societas Iesu

Řád římskokatolické církve založil v roce 1534 v Paříži Ignác z Loyoly a roku 1540 jej potvrdil papež Pavel III.¹ Na nátlak řady evropských panovníků byl řád 1773 papežem Klimentem XIV zrušen, znovu obnoven roku 1814 papežem Piem VII.²

Posláním řádu bylo podporovat papežství, hájit katolickou doktrínu proti herezím a působit mezi pohany misijní činností. K slibům naprosté chudoby, čistoty a poslušnosti se vázal i čtvrtý slib naprosté poslušnosti papeži.³ Měly se stát nejúčinnějším nástrojem reformy církve.⁴

Řádovým oděvem byl černý talár s černým látkovým cingulem (bílá šňůra kolem pasu), na hlavě nosili biret.⁵

Ignác z Loyoly se narodil 1491 na zámku Loyola v Baskicku, jako poslední z třinácti dětí, dostalo se mu dvorské výchovy. Sloužil jako důstojník ve vojsku španělského místokrále Antonia Montiquereho de Lara, tedy ve službách císaře Karla V.⁶ Byl to muž železné disciplíny a sebeovládání, revolucionář.⁷ Přitom byl jen metr padesát vysoký, křehké tělesné konstrukce a chatrného zdraví.⁸ Dráhy bojovníka se musel vzdát během francouzsko-španělské války v Pyrenejích, kdy mu dělová koule roztránila holenní kost pravé nohy a lehce poranila i druhou nohu. Zranění se ukázalo jako velmi těžké, ale smrt se mu vyhnula.⁹ Dlouhé týdny rekonvalescence trávil četbou. V té době pocítil touhu sloužit Bohu, proto vykonal pouť do benediktinského kláštera Montserratu nedaleko Barcelony. Zde symbolicky odložil svůj meč a dýku a oblékl poutnické roucho.¹⁰ Poté odešel do městečka Manresy, kde měl vidění. Zpočátku je pokládal za

¹ Srovnej: Pavlincová, H. Slovník judaismus, křesťanství, islám. Praha 1994, str. 201.

² Srovnej: Tamtéž, str.201.

³ Srovnej: Tamtéž, str.201.

⁴ Dawson,Ch., Rozdělení nebo reforma západního křesťanstva? Praha 1998, str. 126.

⁵ Tamtéž, str. 201,202.

⁶ Srovnej: Franzen,A.,Malé církevní dějiny. Praha 1992, str. 228.

⁷ Dawson,Ch., Rozdělení nebo reforma západního křesťanstva? Praha 1998, str.126.

⁸ Čornejová, I. Tovaryšstvo Ježíšovo. Praha 1995, str.22.

⁹ Srovnej: Čornejová, I. Tovaryšstvo Ježíšovo. Praha 1995, str.10.

ďábelská mámení, uvěřil v ně až při jejich opakování. Tehdy u něho došlo ke konverzi.¹¹ Zde také napsal první náčrt Duchovních cvičení. Z Manresy se vypravil přes Řím do Benátek, kde nastoupil na loď do Svaté země, působit zde však kvůli nevoli františkánů nemohl, vrátil se proto do Španělska a začal se věnovat studiím.¹²

Absolvoval latinskou školu v Barceloně, filosofická studia v Alcale a Salamnce, kde vyplňoval svůj volný čas s přáteli, které poučoval o křesťanské nauce, o tom, jak se vyvarovat hříchu, jak zpytovat svědomí.¹³ Tehdy se Loyola poprvé dostal do rozporu se svatou inkvizicí. Ne že by jeho úmysly neshledávala jako dobré, ale podstatné apoštolské působení povoloval církevní soud jen kněžím.¹⁴ Po opětovném vězení v Salamance se rozhodl odejít do Paříže, kde se zapsal na své vysněné teologické fakultě.

(Bydlel v koleji Montaigu, kde předtím nabyli vzdělání Erasmus Rotterdamský a Jean Kalvín). Stěžejní význam měl však jeho pobyt v pařížské koleji sv. Barbory, odkud si odnesl titul magistra filosofie.¹⁵ V Paříži kolem sebe seskupil kruh přátel (Petr Faber, František Xaver, Mikuláš Bobadilla, Simon Rodríguez, Diego Laínez, Alfons Salmerón, Mikoláš Alonso, ...). S nimi složil slib chudoby a čistoty v r. 1534. Chtěli působit jako misionáři v Jeruzalémě, ale věděli, že to není tak jednoduché. Proto se rozhodli nabídnout své služby papeži.¹⁶ Počátkem roku 1538 se Ignácovi přívrženci shromáždili v Římě. Loyolovi se podařilo získat si náklonnost papeže Pavla III., který schválil roku 1540 Tovaryšstvo bulou Regimini militantis Ecclesiae, tj. Řízení bojující církve.¹⁷ Krédem celého společenství se stalo „*Vše pro větší slávu Boží.*“¹⁸ Prvním sídlem v Římě se jim stal dům vedle kostela S.Maria della Strada. Velkého významu také nabyla římská řádová kolej Collegium Romanum založená v roce 1551.¹⁹ Ignác z Loyoly zemřel po dlouhé nemoci v červenci 1556. „Odešel mlčky, jakoby stydlivě,

¹⁰ Srovnej: Čornejová, I. Tovaryšstvo Ježíšovo. Praha 1995, str.14.

¹¹ Tamtéž, str.14.

¹² Tamtéž, str.14,15.

¹³ Srovnej, tamtéž, str. 15.

¹⁴ Tamtéž, str.15.

¹⁵ Srovnej: tamtéž, str.17,18.

¹⁶ Srovnej: tamtéž, str.18.

¹⁷ Tamtéž, str.19.

¹⁸ Srovnej: tamtéž, str.22.

bez svátosti umírajícího.²⁰ Blahoslaven byl roku 1609, svatořečen roku 1622.²¹

Zásady svého církevního postoje sepsal Loyola v knížce exercicií, udílel zde pokyny – Pravidla správného církevního smýšlení. Duchovní cvičení byla sestavena tak, aby zbavila mysl člověka všech rušivých zábran a vystavila ji přímo tváří v tvář posledním otázkám křesťanského života.²² Tato kniha je základním textem katolické obrody.²³ Duchovní cvičení měla svůj vzor v podobném díle benediktinského opata Cisara z Manresy.²⁴ Definitivní řádovou ústavou se staly mnohem podrobnější Constitutiones Societatis Iesu, na nichž Loyola pracoval od roku 1541.²⁵ Deset kapitol Konstitucí shrnuje to nejdůležitější, čím se jezuité měli řídit. Je tu vše podstatné o organizaci, misijní činnosti a kněžském poslání, vzdělání i prvotním projektu řádových škol.²⁶ Hlavní činnost jezuitů lze rozdělit na tři okruhy. Prvním je pastorační, katechetická a liturgická práce, druhým práce misijní a třetím působení pedagogické a školské.²⁷

Řádová jezuitská komunita nedovolovala svým příslušníkům přijímat hodnosti vně řádu. A tak se členové Tovaryšstva nemohli stát biskupy či arcibiskupy. Ale kázat a zpovídat mohli i v jiných než vlastních řádových kostelech, pokud k tomu získali pověření.²⁸

Vnitřní uspořádání Tovaryšstva bývá často přirovnáváno k vojenské organizaci. Představeným řádu byl volený generál, který měl neomezenou moc a podléhal jen papeži.²⁹ Byl volen doživotně a představoval nejvyšší výkonnou moc v řádu. Generály volila generální kongregace. Jinak byla generální kongregace nejvyšším zákonodárným orgánem.³⁰ Jezuité se podle Konstitucí dělili na tři skupiny – kněží (otcové, patres), scholastikové

¹⁹ Srovnej: Čornejová, I. *Tovaryšstvo Ježíšovo*. Praha 1995, str.26.

²⁰ Rahner, H.+ Matt, L. *Ignác z Loyoly*. Velehrad 2004, str. 311.

²¹ Čornejová, I. *Tovaryšstvo Ježíšovo*. Praha 1995, str.22.

²² Dawson, CH. *Reforma nebo rozdělení západního křesťanstva?* Praha 1998, str. 126.

²³ *Tamtéž*, str.126.

²⁴ Čornejová, I. *Tovaryšstvo Ježíšovo*. Praha 1995, str.38.

²⁵ Čornejová, I. *Tovaryšstvo Ježíšovo*. Praha 1995, str.24.

²⁶ Srovnej: *tamtéž*, str.24.

²⁷ Srovnej: *tamtéž*, str.40.

²⁸ *Tamtéž*, str.40.

²⁹ Srovnej: Tondí, A. *Jesuité*. Praha 1962, str. 122.

(studující), laici (bratři koadjutoři, starající se o vnitřní chod řádových domů). Nejvyšší třídou v kněžské skupině byli profesorové, pak následovali duchovní pomocníci. Jen z řad profesorů se vybíral generál. Specifickým fenoménem byli nováčci – novicové.³¹

Přijetí do řádu nebylo jednoduché ani automatické. Každý musel projít dvouletým noviciátem. Během těchto dvou let se seznámil s řádovými pravidly a mohl ještě bez problémů odejít. Když chtěl někdo odejít později, neobešlo se to už bez zásahů představených.³² Na rozdíl od jiných řádů, jezuité si ponechávali po vstupu do řádu svá jména, křestní i přímení. Žili v oddělených skromně zařízených celách, bez většího komfortu.³³ Významnou roli ve vnitrořádovém životě hrálo společné stolování. Co se týče jídelníčku, jezuitská strava nebyla rozhodně nijak asketická. Obědy i večere čítaly několik chodů.³⁴

Tovaryšstvo Ježíšovo bylo sice výhradně mužským řádem, ale Loyolovo učení nalézalo velký ohlas i mezi ženami. Jeho vliv na ženy však byl církví kritizován. Ženy údajně nebyly schopny proniknout do duchovní podstaty exercicií a omezovalo se jen na vnější okázalé projevy zbožnosti.³⁵

Jezuitské školství

Už v době Ignáce z Loyoly bylo třístupňové. Na nižší studia, která trvala asi pět let, navazovala artistická fakulta, tříletá. Nakonec čtyřletá teologická fakulta.³⁶ Školský systém navazuje na italské humanisty Sadoleta a Vittorina da Feltre. I jezuité spojovali studium věd lidských a božských.³⁷ Metody vyučování byly sepsány do Studijního řádu a kodifikovány roku 1599. Učiteli a profesory byli výhradně jezuité, ale žáci přicházeli i zvenčí. Na jezuitských ústavech mohli zpočátku studovat i nekatolíci, u nás tomu tak

³⁰ Čornejová, I. *Tovaryšstvo Ježíšovo*. Praha 1995, str.54.

³¹ *Tamtéž*, str.51.

³² *Srovnej: tamtéž*, str.51.

³³ *Tamtéž*, str.168.

³⁴ *Tamtéž*, str.169.

³⁵ *Srovnej: tamtéž*, str.24.

³⁶ *Srovnej: str.65*.

³⁷ *Tamtéž*, str.61.

bylo do roku 1618. Jezuitské školství bylo bezplatné.³⁸ Jejich pedagogické a školské zásluhy však byly později označovány jako barokní tmářství.³⁹

Misie

Lze rozlišit dva základní typy misí: vnitřní a vnější. Misie vnitřní se orientovaly na okolí a jejich úkolem bylo přimět nekatolické obyvatelstvo ke konverzi a upevňovat katolickou víru. Na venkovský lid působili jako kazatelé a zpovědníci.⁴⁰ Vnější misie vedly do zámoří, Ameriky, Asie a Afriky. Do pravoslavných regionů východní Evropy a protestantských zemí Skandinávie.⁴¹ Vnitřní misie patřily k běžným povinnostem každého kněze Tovaryšstva. Vyslání na vnější misie bylo mnohem složitější. Zdaleka ne každý žadatel dostal prostor. Žadatelé museli prokázat připravenost položit život pro Krista v neznámých krajích mezi pohanskými národy.

Pro zámořské misie byl v jezuitském řádu vzorem „apoštol Indie“ sv. František Xaverský. Nejznámějším českým cestovatelem 17. století se stal otec Albert Chanovský.⁴² Jezuité si počínali proti pohanům velmi tolerantně. Šlo jim o to, odvrátit tamní obyvatele od primitivního náboženství, víry v zoomorfní a antropomorfní božstva. Misionáři nemívali lehkou práci. Na cestách se často setkávali s nevědomostí obyvatel, která pramenila z jejich nevzdělanosti.

Jezuité v Čechách

Jezuité se dostali do Čech na přání samotného Loyoly roku 1556. Jejich posláním bylo vzpružit skomírající katolické náboženství. Vedl je otec Ursmar Goisson z Lutychu.⁴³ Nejstarším sídlem se stal dominikánský klášter u Sv. Klimenta v Praze a jejich sídlem zůstal až do roku 1773.⁴⁴ Příchod jezuitů zapříčinil Antonín Brus z Mohelnice, který poslal roku 1554 žádost Loyolovi o vyslání Tovaryšstva Ježíšova do Čech. Co se týká jezuitských

³⁸ Srovnej: Čornejová, I. *Tovaryšstvo Ježíšovo*. Praha 1995, str. 66.

³⁹ Tamtéž, str. 148.

⁴⁰ Soltézs, Š. *Dějiny křesťanské církve*. Praha: 1990, str. 98.

⁴¹ Srovnej: Čornejová, I. *Tovaryšstvo Ježíšovo*. Praha 1995, str.120.

⁴² Tamtéž, str.124.

⁴³ Srovnej: tamtéž, str.22.

⁴⁴ Srovnej, tamtéž, str.28.

škol, vyhlášené svými odborníky byly školy v Praze a Olomouci. Ale gymnázia, nižší školy, existovaly i v Brně, Českém Krumlově, Chomutově a Kladsku. Tyto pedagogické ústavy přispívaly k rozvoji vzdělanosti, ale především k šíření katolické víry.⁴⁵ Jezuité se u nás zasloužili po bitvě na Bílé hoře o rozkvět literatury, psané latinsky, česky i německy. Jednou z významných osobností v této oblasti se stal Bohuslav Balbín.⁴⁶ Balbín vydal příručky k výuce rétoriky, poetiky a teorie divadla, psal básně.

Od 18. století se začínají projevovat příznaky stagnace řádu. Navíc se v Jižní Americe začínají formovat nové duchovní státy, nezávislé na evropských mocnostech a staví se proti jezuitům, kteří se nechtějí podrobit jejich plánům. V zásadě lze rozlišit tři protijezuitské skupiny, které se vyvíjí v této době. V první řadě odpadlí katolíci, intelektuálové a osvícenští laici. Dále jansenisté a nakonec noví katoličtí reformátoři.⁴⁷

V Portugalsku narazilo Tovaryšstvo svým vzdorem proti novému rozdělení území mezi Španělskem a Portugalskem v latinskoamerických koloniích na státní zájmy. Proto byla Societas v roce 1759 přičiněním markýze Pombala ze zámořských kolonií vyhnána. Poté byli vykázáni i z Portugalska. Ve Francii měli jezuité nepřátele přímo u královského dvora. Roku 1765 Ludvík XV. tento řád zakázal. I ve Španělsku byli zatýkáni a vypovídáni.⁴⁸ Dne 21.7. roku 1773 vydal papež Kliment XIV. breve, jímž byl řád zrušen. Útočištěm se jim stalo Rusko, protože Kateřina II. odmítla zrušení řádu.⁴⁹ V srpnu roku 1814 však došlo k znovuoobnovení Tovaryšstva na základě buly Pia VII. *Sollicitudo omnium ecclesiarum*.⁵⁰ Nové Tovaryšstvo se soustředilo více na misijní práci a katechezi. Už nikdy nedosáhlo takového vlivu a rozmachu jako před rokem 1773.⁵¹

⁴⁵ Srovnej: Čornejová, I. *Tovaryšstvo Ježíšovo*. Praha 1995, str.73.

⁴⁶ Tamtéž, str.151.

⁴⁷ Tamtéž, str. 202,203.

⁴⁸ Tamtéž, str. 205.

⁴⁹ Srovnej: tamtéž, str.142.

⁵⁰ Srovnej: tamtéž, str.215.

⁵¹ Tamtéž, str.215.

Použitá literatura

Primární prameny:

- Čornejová, I. Tovarýšstvo Ježíšovo. Praha 1995.
- Tondi, A. Jesuité. Praha 1962.
- Rahner, H.+ Matt, L. Ignác z Loyoly. Velehrad 2004.

Sekundární prameny:

- Soltézs, Š. Dějiny křesťanské církve. Praha 1990.
- Dawson, CH. Reforma nebo rozdělení západního křesťanstva? Praha 1998.
- Pavlincová, H. Slovník judaismus, křesťanství, islám. Praha 1994.

Michaela Rozbrojová

156286